

Huussen jr., A. H., Paaschen-Louwerse, J. F. A., *Jacoba van Heemskerck van Beest 1876-1923* (Monografieën van Nederlandse kunstenaars XIX; Zwolle: Waanders, 2005, 296 blz., €42,50, ISBN 90 400 9064 5).

In deze monografie en tevens oeuvre-catalogus staat het leven en werk van de avant-gardistische kunstenares jonkvrouw Jacoba van Heemskerck van Beest centraal. Zij was een bijzondere vrouw, die zich wist staande te houden in een overwegende mannencultuur, meer dan tien jaar lang een belangrijke rol speelde in de moderne kunst in Nederland en Duitsland en het slachtoffer werd van een voortdurende stroom kunstkritiek tijdens haar leven. Zij was een eigenzinnige kunstenares, die binnen een betrekkelijk korte scheppingsperiode in de eerste decennia van de vorige eeuw een veelzijdig oeuvre tot stand wist te brengen, bestaande uit schilderijen, tekeningen, grafiek, glas-in-lood en glasmosaïeken, welk werk een interessante ontwikkeling onderging van figuratief naar abstract. Het was zeer ongewoon in die tijd dat adellijke dames professioneel werkzaam waren en haar vernieuwende kunstuitingen veroorzaakten voortdurende commotie in zowel haar adellijke familie als daarbuiten. Jacoba van Heemskerck van Beest liet mede daarom de titel van freule al snel vallen. De diepe vriendschap tussen Van Heemskerck en de eveneens adellijke Marie Tak van Poortvliet, haar levenspartner en latere biografe, bleek van onmisbare steun en betekenis tijdens haar leven.

Haar vernieuwende kunstuitingen toonden een onmiskenbare spontane eigen identiteit en signatuur. Terugkerende thema's in haar werk zijn bomen, bruggen en zeilboten en daarnaast symbolische vormen en kleuren die een universele betekenis bezaten en uiting waren van een geestelijke wereld. De kunstenares werkte in haar atelier in Den Haag en in Domburg. Na 1913 werd zij opgenomen in de expressionistische avant-garde van 'Der Sturm' te Berlijn, waar Herwarth Walden aan het hoofd stond. Schilders als Mondriaan en Kandinsky en ook stromingen als het kubisme en het luminisme waren van grote invloed op haar werk.

Geleidelijk aan werden de spirituele inzichten van de antroposofie (ontwikkeld door Rudolf Steiner) steeds belangrijker voor Jacoba van Heemskerck en onder invloed daarvan bracht ze haar werk tot vrijwel volledige abstractie. Rondom het einde van haar carrière was het de kunstenares hiermee mogelijk geworden haar gevoelswereld te verbinden met de wezenlijke taal van kleuren en vormen en deze om te vormen tot abstracte composities. Haar glas-in-loodramen voor openbare gebouwen, waarin haar ideaal van een immateriële wereld is uitgebeeld, vormen een hoogtepunt in haar oeuvre. Het was haar doel om met de hulp van het directe licht de kleuren nog intenser tot leven te wekken dan mogelijk is met puur alleen de schilderkunst.

Helaas is Van Heemskercks rol vaak onderbelicht gebleven en werd haar werk voornamelijk in Duitsland sterk gewaardeerd. In Nederland werd zij door mannelijke collega's belachelijk gemaakt vanwege haar succes in het buurland. Maar in Duitsland werd ze door pers en verzamelaars als lid van de

beweging 'Der Sturm' in één adem genoemd met bekende kunstenaars als Klee, Kandinsky en Franz Marc. Tegenwoordig is Jacoba van Heemskerck geen naam van betekenis meer op de kunstmarkt, daar het grootste deel van haar werk in het bezit is van musea in binnen- en buitenland. In de jaren vijftig van de vorige eeuw werd in Nederland wel af en toe aandacht aan haar werk gegeven en in 1982 was er een interessante expositie van haar werk uit de expressionistische periode in het Gemeentehuis van Den Haag.

Het boek is opgebouwd uit twee delen, namelijk een monografie en een oeuvre-catalogus. Zowel de monografie als de oeuvre-catalogus zijn geschreven door kunsthistorica Jacqueline van Paaschen-Louwerse. Dit werk is een pionierstudie die voornamelijk gebaseerd is op bronnenmateriaal, ondanks het ontbreken van een persoonlijk archief. Het boek bevat mooie reproducties van het werk van Van Heemskerck, in kleur en zwart-wit, en verder alle beschikbare gegevens over haar werken en de collecties waarin deze zich bevinden, de herkomst ervan en de tentoonstellingen waar ze hebben gehangen; kortom een fantastisch boek waarin de persoon en het werk van de kunstenares Jacoba van Heemskerck volledig tot leven worden gebracht en de lezer dieper inzicht krijgt in zowel haar drijfveren als haar manier van werken. Tevens is het een uitstekend naslagwerk voor allen die geïnteresseerd zijn in de avant-garde kunst van deze periode.

Gwendolyn E. van Essen